

Jubileumsskrifterna och vetenskapen

Professor Torsten Gårdlund här i Svenska Dagbladet skrivit en intressant och väsentlig artikel om en art av jubileumsskrifter, företagsmonografierna. Han uppskattar antalet dylika skrifter av större format till omkring 450 under de senaste 35 åren; här till kommer en mängd broschyrer på under 100 trycksidor. Kostnaderna för denna produktion är betydande. De aderton större skrifter som utkom 1953 kostade sammanlagt företagen 1.167.000 kronor, tre gånger så mycket som statens samhällsvetenskapliga forskningsråd förfogar över, mer än utgifterna för Handelshögskolan i Stockholm med dess tio professorer, tjugutal andra lärare och 500—600 studenter, ungefär lika mycket som samtliga bokförlag betalar under ett år för utgivning av gammal och ny svensk skönlitteratur.

I denna oerhört kostsamma produktion finns, fastslår Gårdlund, en del av stort värde, men det mesta är färglöst, obetydligt och ointressant. Man drar fram massor av notiser, som inte rimligen kan vara till någon glädje ens inom de behandlade företagen själva, utan att undersöka källornas värde eller ställa problem av betydelse. Att skrifterna, även då de utarbetas av kvalificerade forskare, i regel blir svaga är väl förståeligt: det är fråga om ett beställningsarbete inom ett område som ofta är okänt för författaren, det krävs att "en festskrift skall vara festlig" och att den alltså inte skall innehålla något obehagligt eller komprometterande, det finns ingen försäljning som uttrycker läsarnas intresse, och tidningarnas anmälare ställer sig gärna slappt välvilliga till jubileumsskrifter liksom till jubilerande företag och personer. Gårdlund yrkar på att företagen skall inskränka produktionen på området, att de — om en skrift måste utges — skall söka råd och bistånd hos samhällsvetenskapliga forskare och att tidningar och tidskrifter upptar denna litteratur till hårdare granskning.

Professor Gårdlunds påpekanden är utmärkta. Men det finns en del att tillägga och större reformer att förorda.

Företagsmonografierna är endast en del, ehuru sannolikt den viktigaste delen, av den bokflora det här gäller. Alla kollektiv, från län, städer och socknar till privata organisationer och föreningar, drivs av begäret att hugfästa sin existens genom minnesskrifter. I några fall har resultaten varit ut-

märkta och av allmänt värde, i de flesta fall frampressas skrifter vilkas torra data knappast läses av någon och som ibland snarast är kommenterade fotografialbum. Som Gårdlund påpekar är jubileumsverksamheten ofta en oskyldig sysselsättning för skrivkunniga pensionärer, men ett stort antal dylika arbeten — även sådana som inte gärna kan bli av intresse eller betydelse — utföras av högt kvalificerade personer. Det är självfallet att dessa skrifter är de bästa och att de oftast gäller något finare ämnen (större bruk, större fackföreningar, större städer eller socknar), men frågan är om inte de svenska forskarna, drivna av behovet att skaffa sig extraförtjänster — böcker av denna art betalas relativt bra —, alltför mycket sysslar med sekundära arbetsuppgifter.

Någon ingående belysning av denna sak kan här inte komma i fråga. Men var och en som är orienterad inom området blir slagen av den stora produktionen av nu berörda monografier och den ytterst torftiga forskningen inom nyare svensk historia och svenskt samhällsliv. De lärda männen skriver om städer, socknar, bruk, ämbetsverk, fackföreningar, men inte om Sveriges stora problem under de senaste hundra åren. Vi har, för att nämna ett par exempel, samhällsdebatten under senare tid berörd nästan blott i litteraturhistoriska arbeten, vi har endast ett fåtal mera djupgående arbeten om par-

tier och ideologier under detta skede, vi har knappast en förstklassig bok om en första rangens svensk statsman under de senaste hundra åren. De jämförande, på perspektiv byggda, analyserande vetenskapliga undersökningar som är av så stor betydelse för fostran av en intellektuell elit och som bakgrund för en kulturdebatt saknas praktiskt taget totalt i vårt land. Särskilt den amerikanska vetenskapen, stödd av väldiga stiftelser, har den inriktning som här efterlyses.

För den nyorientering från det begränsade, enkla och oväsentliga till större, svårare och mera centrala uppgifter som här behövs kunde vissa skattereformer vara av åtminstone någon betydelse. Att företagen — för att nu ta dem som typ — skänker väldiga summor till jubileumsböcker, men litet eller intet till mera allmänna forskningsuppgifter kan till stor del antas bero på att jubileumsanslagen, såsom utgifter i reklam-syfte, i regel är skattefria, medan andra anslag måste tas av den beskattade inkomsten. Donationer för upprättande av stiftelser liksom anslag till högskolor och forskningsuppgifter, därest de ej anses på det tekniska området stå i direkt samband med givarens rörelse, är sålunda ej avdragsgilla hos donatorn. (Däremot är de självfallet befriade från skatt hos mottagaren.) I dessa avseenden skulle skattereformer vilka inte alls eller endast i ringa grad minskade statens inkomster — och vilka utan större tekniska svårigheter kan genomföras — kunna bli av stort värde för forskningen. Man får komma ihåg att det här gäller belopp som sannolikt motsvarar utgifterna för ett universitet. Någon mindre kostsam och komplicerad metod att främja forskningens villkor och rationalisera dess inriktning lär det vara svårt att finna.